

Problema RSS Moldovenești în contextul relațiilor sovieto-române (1964–1982)¹

Corina SAVIȚCHI

Abstract

The article analyses the evolution of Soviet-Romanian relations between 1964 and 1982, focusing on the ideological and historiographical dispute regarding the Moldavian SSR issue and the definition of national identity. After the April 1964 Declaration, socialist Romania promoted a policy of autonomy in the Eastern Bloc, capitalising on de-Stalinization and Moscow's weakening control. This cultural de-Sovietization took shape through the recovery of Bessarabia's historical past, initiated by the publication of Karl Marx's notes and continued by historians such as Mircea Mușat and Constantin C. Giurescu, who reaffirmed the legitimacy of the 1918 union. In response, the leader in Chișinău, Ivan Bodiul, supported by Moscow, launched a rigorous propaganda counterattack. Strict control was imposed on tourism and the media, and the existence of an artificial "Moldovan nation and language" was theorised to justify the Soviet annexations. Although the summit meetings between Nicolae Ceaușescu and Leonid Brezhnev recorded intense disputes, international diplomatic interests and economic reasons gradually tempered the polemics in the early 1980s.

Keywords: Moldavian SSR, USSR, Soviet-Romanian relations, Bessarabia, ideological propaganda

Problema RSS Moldovenești a ocupat un loc aparte în relațiile dintre România și Uniunea Sovietică în a doua jumătate a secolului XX. După adoptarea Declarației din aprilie 1964, România a inițiat o politică externă orientată spre afirmarea autonomiei naționale în cadrul blocului socialist. Această orientare a generat tensiuni cu Moscova, în special pe marginea unor teme istorice și identitare divergente, cum ar fi trecutul Basarabiei și definirea identității moldovenești.

Dispariția lui Stalin și lupta acerbă pentru putere care a urmat la Moscova, alături de crizele politice din Polonia și Ungaria — declanșate de noua direcție a comuniștilor sovietici de la Congresul al XX-lea — și începutul conflictului dintre URSS și China au transformat radical situația din blocul estic. Acest context instabil le-a oferit statelor satelit o libertate mult mai mare în acțiunile lor. În acest cadru, liderii comuniști din Europa de Est (indiferent dacă obținuseră puterea prin forțe proprii sau fuseseră ajutați de Kremlin) au început să dea semne de emancipare

¹ Acest articol a fost realizat în cadrul subprogramului „Abordarea problemelor controversate ale trecutului și prezentului la disciplinele școlare Educație pentru societate și Istorie”, codul 040119.

față de „marele frate” de la Kremlin. Devenind mai maturi din punct de vedere politic, acești conducători au căutat să limiteze sau chiar să îndepărteze tutela Moscovei. Prin această strategie, ei încercau să își asigure protecția în fața unor intervenții brutale și imprevizibile din partea sovieticilor, acțiuni care puneau în pericol direct poziția nomenclaturii și siguranța personală a liderilor la nivel local.

În timpul regimului stalinist, scopul Moscovei fusese acela de a unifica forțat Europa de Est prin copierea obligatorie a modelului sovietic și prin impunerea internaționalismului proletar — o ideologie menită să șteargă identitatea și conștiința națională a statelor subordonate. Prin urmare, în noul context politic de după 1956, a fost un pas firesc ca dorința de independență a acestor țări să se manifeste prin efortul de a-și recupera trecutul, valorile și identitatea națională.²

În anul 1959, la cea de-a IX-a Conferință muncitorească pangermană de la Leipzig, liderul sovietic Nikita Hrușciov a încercat să justifice ocuparea Basarabiei, declarând că regele României ar fi luat în trecut acest teritoriu,³ dar că problema granițelor nu ar trebui să-i certe pe doi vecini comuniști. Totuși, el a recunoscut deschis că știe că mulți români continuă să creadă că Moldova aparține României. Ulterior, în 1960, Hrușciov a bătut din nou apropiouri pe această temă chiar în timpul unei vizite la București, transmițându-le direct liderilor români că granițele stabilite după război nu pot fi modificate.⁴

România a profitat din plin de această perioadă în care controlul Moscovei slăbise. Liderii de la București au înțeles că este momentul perfect să scape de sub influența sovietică și să își pună la adăpost propria putere. Astfel, dorința de independență a țării a fost scrisă negru pe alb într-un document oficial – *Declarația PMR din aprilie 1964* – care a schimbat totul și a propus o nouă viziune asupra modului în care ar trebui să colaboreze statele socialiste. Prin acest document extrem de important, comuniștii români se îndepărtează de modelul dictat de Moscova – internaționalismul socialist. În schimb, ei pun accent pe ideea că fiecare țară trebuie să fie independentă și suverană, egală în drepturi cu celelalte, liberă să își decidă treburile interne fără ca alte state sau partide să se amestece, iar colaborarea să aducă beneficii ambelor părți. Tot atunci, România începe să fie tot mai interesată de îmbunătățirea legăturilor cu țările din Occident. În ultimii ani în care țara a fost condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej, strategia partidului a avut două fețe complet diferite. Pe de o parte, România trecea printr-un proces rapid de eliminare a influenței sovietice (desovietizare), ceea ce lăsa impresia că regimul

² Laurențiu Constantiniu, „Basarabia în relațiile româno-sovietice (1976–1978)”, <https://biblioteca-digitala.ro>.

³ Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice: Convorbirile de la Moscova din iulie 1964* (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012), 95.

⁴ Gheorghe E. Cojocaru, „Dezghețul” lui N. Hrușciov și problema Basarabiei (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2014), 224–225; Ion Constantin, *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice din timpul războiului rece, 1945–1989* (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015), 60.

va deveni mai liber. Pe de altă parte, conducerea PMR a strâns și mai tare hățurile, refuzând să permită chiar și o destalinizare minimă.⁵

Timp de 20 de ani, între 1944 și 1964, în România nu se putea vorbi liber despre cum Rusia țaristă și Uniunea Sovietică au luat Basarabia. Subiectul era interzis pentru istorici, iar dacă cineva chiar trebuia să scrie despre asta, copia exact varianta oficială dictată de la Moscova. În același timp, adevărul despre istoria și drepturile României asupra Basarabiei a fost permanent evocat de către românii exilați⁶ în Occident.

Situația s-a schimbat în 1964, pe fondul răcirii relațiilor dintre România și URSS și al apropierii Bucureștiului de China. În martie 1964, după o vizită a unei delegații române, în frunte cu Ion Gheorghe Maurer, în Asia, a avut loc o întâlnire între Hrușciov și liderii români la Pițunda. Cu acest prilej, liderul sovietic a adus în discuție ideea unui posibil plebiscit în Basarabia, sugerând că populația ar putea decide apartenența teritoriului. Declarația a fost percepută de partea română ca o provocare și a generat nemulțumiri, chiar dacă tonul general al discuției a fost unul liniștit, nepolemic și a inclus existența unor puncte de vedere diferite.⁷

După Declarația din aprilie 1964, conducerea comunistă din România a dobândit curajul necesar. Chiar în acel an, comuniștii români au publicat o carte cu notițele lui Karl Marx, intitulată „Însemnări despre români (manuscrise inedite)”. În această lucrare, Marx scrisese clar că „... prin Tratatul din 1812, Poarta renunță la Basarabia. Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor românești. Poarta însăși recunoscuse acest lucru când, la Carlovitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valachia, ea răspunsese că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i conferea decât un drept de suzeranitate”.⁸ Apariția cărții i-a enervat la culme pe liderii de la Moscova, iar lansarea ei a fost amânată fără explicații până la sfârșitul lunii noiembrie. Ulterior, toate cele 20.500 de exemplare care au fost tipărite s-au vândut în doar câteva zile. Speriată de succesul cărții, Ambasada sovietică din București a cumpărat rapid un număr mare de exemplare,

⁵ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate: O istorie politică a comunismului românesc* (Iași: Polirom, 2005), 218–219; Lucian Robu, „Declarația PMR din aprilie 1964 și poziția intelectualității din RPR”, *Transilvania*, nr. 8 (2009): 20. Complexul Național Muzeal „Astra”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

⁶ Constantin, *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice*, 43–46; Elena Negru și Gheorghe Negru, „Disputa sovieto-română privind Basarabia în anii 1960–1975”, *Anuarul Institutului de Istorie*, nr. 8 (2019): 248.

⁷ „Stenograma convorbirilor dintre delegația CC al PMR și cea a CC al PCUS, Pițunda, 15 martie 1964”, în *Politica de independență a României și relațiile româno-chineze, 1954–1975: Documente*, coord. Romulus Ioan Budura (București: Arhivele Naționale ale României, 2008), 251–252; Dan Cătănuș, „Reapariția problemei Basarabiei în relațiile româno-sovietice la începutul anilor 1960”, în *Problema Basarabiei în relațiile româno-sovietice, 1918–2018*, coord. Florin-Răzvan Mihailescu și Vasile Buga (București: Litera, 2020), 193–194.

⁸ Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de A. Oțetea și S. Schwann (București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964), 106; *Scânteia*, anul XXXI-II, nr. 6239, 26 aprilie 1964.

doar ca să nu ajungă la oameni. Prin publicarea acestor texte, liderii de la București au găsit argumentul perfect, din punct de vedere comunist, pentru a deschide discuția despre Basarabia. Acesta a fost un semnal clar că România era pregătită să se bată pentru adevărul istoric privind granițele dintre România și Uniunea Sovietică.⁹ Această carte a provocat o uriașă surpriză în rândul oamenilor obișnuiți. Românii au înțeles imediat mesajul: dacă însuși fondatorul comunismului spunea că Rusia a luat ilegal Basarabia în 1812, însemna că nici Uniunea Sovietică nu avea acum niciun drept legitim să stăpânească acest teritoriu.

Un alt moment important s-a produs la 10 iulie 1964 prin intervenția liderului chinez Mao Zedong, care, într-o discuție cu politicieni japonezi, a menționat că sovieticii „și-au însușit o parte din România”¹⁰, fără a preciza care este această parte.¹¹ Această declarație a readus problema Basarabiei în atenția internațională și a amplificat tensiunile dintre cele două părți.¹²

În anul următor, 1965, când noul lider al României, Nicolae Ceaușescu, a făcut prima sa vizită la Moscova, s-a reluat discuția despre ideile lui Marx. Conducătorul URSS la acea vreme, Leonid Brejnev, a criticat dur cartea, spunând că nu are o valoare științifică reală și că acele rânduri nu erau concluziile lui Marx, ci doar niște notițe pe care le-ar fi copiat din cărțile unor autori din Vest. Ca să arate cât de gravă era situația, Brejnev a amintit că o revistă importantă din Germania de Vest scrisese deja un articol despre aceasta, cu titlul sugestiv: „Cu Marx împotriva Moscovei”.¹³

În același timp, de cealaltă parte a Prutului, la începutul anului 1965, prim-secretarul CC al PCM, Ivan Bodiul, a trimis o scrisoare secretă la Moscova, prin care trăgea un semnal de alarmă disperat. El avertiza că, în Moldova sovietică, oamenii încă erau influențați de „rămășițele ideologiei burgheze” din trecut și ascultau masiv posturi radio străine, cum erau cele din Germania de Vest sau din Israel. Bodiul recunoștea că, din cauză că în republică nu existau destule ziare locale, moldovenii alegeau să citească ziare, reviste și alte lucrări literare de peste hotare. Situația devenise critică în privința României: doar în 1965, numărul abonamentelor la ziarele și revistele românești trecuse de 270.000, fiind de două ori și jumătate mai mare decât în 1963.¹⁴

Tot în aceea perioadă, în februarie 1967, Ivan Bodiul, la una dintre plenarele Comitetului Central, a criticat dur „propaganda defăimătoare dusă de România la adresa Basarabiei”. Expunerea lui Bodiul a fost tipărită în extenso în ziarul „Moldova Socialistă”, organul de partid al Chișinăului, din care menționăm câteva

⁹ Constantin, *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice*, 92.

¹⁰ „Beseda Mao Tsze-duna s iaponskimi sotsialistami”, *Pravda*, 2 septembrie 1964.

¹¹ Cojocaru, „Dezghețul” lui N. Hrușciiov și problema Basarabiei, 242.

¹² Cătănuș, „Reapariția problemei Basarabiei în relațiile româno-sovietice”, 198.

¹³ Dorin Cimpoeșu, *Republica Moldova între România și Rusia, 1989–2009* (Chișinău: Tipografia Serebia, 2010), 24.

¹⁴ Elena Negru și Gheorghe Negru, „Cursul deosebit al României” și supărarea Moscovei: *Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice ale PCM împotriva României (1965–1989)*. Studii și documente, vol. 1, 1965–1975 (Chișinău: Centrul Editorial Poligrafic USM, 2013), 61.

fraze tipice: ... „copiii noștri, precum și generațiile viitoare trebuie să știe precis un lucru, și anume că părinții lor nici nu își pot închipui astfel viața decât în uniune cu Rusia, în uniune frățească cu popoarele care își au patria aici și a căror soartă o împărtășim din vechime și pentru totdeauna. Totuși, unele persoane pot cădea victime ale unei propagande care și-a propus drept scop să zăpăcească oamenii. Adesea, participă ei înșiși la aceasta și se întâmplă ca astfel de manifestări să nu fie condamnate. Trebuie să spunem că falsificatorii burghezi ai istoriei profită de tăcerea și de pasivitatea noastră. Ei trec sub tăcere, în mod conștient, în publicațiile lor, toate meritele pozitive ale Rusiei și trec sub tăcere eforturile poporului moldovenesc de a se lega de statul rus”.¹⁵ Acest mesaj l-a determinat pe Ceaușescu să fie și mai deschis față de problema Basarabiei și, în același timp, să se distanțeze și mai mult de politica Moscovei.

În vara aceluiași an, pe 10 iulie, Bodiul a revenit cu o nouă scrisoare secretă către conducerea URSS. El raporta cu îngrijorare că moldovenii cumpărau tot mai multe cărți tipărite în România. Mai mult decât atât, șeful comuniștilor din RSSM se plânga că o mare parte din populație ignora mesajele oficiale și prefera să asculte și să urmărească emisiuni de la radio și de la televiziune din România.¹⁶

Deși inițial I. I. Bodiul nu a explicat de ce populația din RSSM nu trebuia să citească cărți românești, să asculte radioul și să vizioneze emisiunile televizate din RSR, dacă analizăm acțiunile sale în contextul campaniei sovietice de combatere a propagandei externe, atunci totul devine clar. Liderul din RSSM considera că pericolul influenței ideologice din România era la fel de mare ca cel al influenței burgheze din Occident. Anterior, în toamna anului 1965, după cel de-al III-lea Congres al scriitorilor din octombrie, Bodiul va condamna deschis presa și istoriografia din RSR ca pe un pericol iminent pentru identitatea „moldovenilor” din RSSM.

Factorul declanșator care a oferit fundamentul politic pentru declanșarea acestui război ideologic a fost vizita oficială a delegației române la Moscova, în perioada 3–11 septembrie 1965. Discuțiile purtate de delegația condusă de N. Ceaușescu au reprezentat „un adevărat cutremur” pentru conducerile sovietice, fiind abordată o serie de probleme tabu, inclusiv restituirea tezaurului românesc, depozitat la Moscova în timpul Primului Război Mondial. Deși problema privind tratarea relațiilor ruso-române în istoriografia românească nu a figurat în mod expres pe agenda de lucru a întâlnirii, L. Brejnev nu a ezitat să-i amintească lui N. Ceaușescu despre „o serie de lucrări cu caracter istoric” din România în care erau „prezentate în mod tendențios unele probleme ale istoriei”. „În ultimul timp, menționa L. Brejnev, într-o serie de lucrări care au apărut în România, îndeosebi în lucrări cu caracter istoric, au început să fie interpretate în mod tendențios unele probleme ale istoriei, se scot în evidență unele aspecte negative ale relațiilor ruso-române”. Comentând cartea lui K. Marx *Însemnări despre români*, editată de Academia Română, L. Brejnev a reproșat autorilor studiului introductiv că au

¹⁵ Sava Bogasiu, *Abecedarul istoric al Basarabiei de la A la Z* (Buzău: Alpha MDN, 2010), 99.

¹⁶ Elena Negru și Gheorghe Negru, „Cursul deosebit al României” și supărarea Moscovei, vol. 1, 61.

„criticat aspru politica externă a țarismului rus”, uitând însă să spună că popoarele balcanice „dătesc existența lor Rusiei”. Liderul sovietic s-a arătat deranjat de faptul că lucrarea a avut un larg ecou în Occident și că a fost editată de trei ori. Apariția „pe scară largă în multe reviste” a extraselor din această lucrare a fost calificată de către conducerea sovietică drept „acțiuni cu caracter tendențios”, care „determină îngrijorare în rândul opiniei publice sovietice”.

În paralel, schimburile culturale dintre RSS Moldovenească și România, deja destul de restrânse, se reduc aproape la zero; vizitele reciproce și persoanele suspectate de românism și de lipsă de loialitate sunt supravegheate strict de KGB.

Publicarea la București, după 1968, a mai multor lucrări de istorie¹⁷ și opere literare în care problema Basarabiei era prezentată conform adevărului istoric a determinat un nou moment de tensiune în relațiile dintre România și URSS. CC al PCUS a luat o poziție față de „... intensificarea propagandei naționaliste românești care pune în pericol interesele URSS”.¹⁸

Ca reacție la orientarea politică independentă a Bucureștiului și la încercările istoricilor români de a revizui istoriografia națională, CC al PCUS a emis, la 15 septembrie 1966, o rezoluție specială intitulată „*Despre studierea și interpretarea pe viitor a problemelor privind istoria relațiilor româno-sovietice*”. Prin acest document, cercetătorilor de la Academia de Științe din Chișinău li s-a impus redactarea unei istorii a RSSM bazată pe dogmele propagandei sovietice. Aceasta trebuia să promoveze teoria unei „națiuni moldovenești”¹⁹ complet diferite de cea română și să justifice apartenența istorică a Basarabiei la Imperiul Rus și la URSS. Totodată, consolidarea acestui mit presupunea publicarea unor lucrări menite să combată ideea unității poporului român.

În nota informativă din 7 februarie 1967, trimisă CC al PCUS, I. Bodiul, exprimându-și nemulțumirea pentru faptul că în istoriografia românească „ocuparea Basarabiei” în 1918 era redată drept „eliberare a ei și reunire benevolă cu patria”, preciza: „Trădarea de către Sfatul Țării burghez contrarevoluționar al Basarabiei, alcătuit din deputați moșieri și capitaliști, care, sub dictatura generalilor români a adoptat apelul adresat către popor de a se uni cu România, acum este tratat ca organ reprezentativ, iar deciziile sale ca o expresie a voinței poporului”.²⁰

Hotărârea CC al PCM din 18 martie 1967, intitulată *Cu privire la măsurile CC al PCM pentru studierea și interpretarea în continuare a problemelor referitoare la istoria RSS Moldovenești și a relațiilor româno-sovietice* (o versiune chișinăuiană a hotărârii CC al PCUS din 15 septembrie 1966 *Despre studierea și interpretarea în continuare a problemelor referitoare la istoria relațiilor româno-sovietice*), a mobilizat instituțiile științifice și savanții de la Moscova și Chișinău în direcția elaborării

¹⁷ Jean Nouzille, *Moldova, istoria tragică a unei regiuni europene* (Chișinău: Prut Internațional, 2005), 187.

¹⁸ Cimpoeșu, *Republica Moldova între România și Rusia*, 24.

¹⁹ Elena Negru și Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit al României*” și supărarea Moscovei, vol. 1, 166.

²⁰ Ibidem, 155.

unor lucrări marxiste, proruse și prosovietice, despre istoria Basarabiei și relațiile româno-sovietice, astfel încât să ofere o replică istoricilor români „naționaliști”.²¹

Așa cum arată istoricul Gheorghe Negru în lucrările sale, directivele sovietice aveau obiective foarte clare. La începutul anului 1967, cercetătorii și conducerea Partidului Comunist din Moldova și-au unit forțele pentru a rescrie rapid „istoria Moldovei” și relațiile cu România dintr-o perspectivă strict sovietică. În același timp, s-a intensificat și propaganda locală.

Toate aceste acțiuni aveau ca scop combaterea noii politici independente a Bucureștiului. Mai exact, Moscova dorea să contracareze declarațiile venite din partea liderilor comuniști români și chinezi, care o acuzau, direct sau indirect, pe URSS că a ocupat ilegal Basarabia. De asemenea, regimul sovietic se temea de impactul cărților de istorie publicate în România și în Occident, care demonstau că teritoriul dintre Prut și Nistru este românesc, că Basarabia rămâne o problemă nerezolvată și că inventarea unei limbi și a unei națiuni moldovenești este o minciună.²²

În perioada în care liderii de la Praga încercau să pună bazele unui „socialism cu fața umană”, iar Moscova încă nu intervenise militar în Cehoslovacia, CC al PCUS adopta Hotărârea *privind măsurile de ajutorare a RSS Moldovenești la ameliorarea muncii ideologice*, prin care trasa o serie de obiective pentru instituțiile ideologice și propagandistice de la centru și de la Chișinău. Presa sovietică era obligată să prezinte o imagine idealizată a vieții din republică, insistând pe prietenia strânsă dintre moldoveni, ruși și ucraineni, dar și pe dorința istorică a moldovenilor de a face parte din URSS.

În același timp, Academia de Științe de la Moscova a primit ordin să controleze activitatea cercetătorilor din Chișinău. Aceștia trebuiau să scrie lucrări care să demonstreze că moldovenii au o limbă, o cultură și o istorie complet separate de cele ale românilor. Acest demers era o reacție directă împotriva istoricilor de la București, care începuseră să reevalueze trecutul. Moscova dorea să își apere propria versiune istorică, potrivit căreia Rusia și Armata Sovietică au avut doar un rol eliberator în Balcani și în România. Pentru a pune în practică aceste directive, editurile din Moscova au primit ordin să tipărească rapid cărți care să laude anexarea Moldovei la Imperiul Rus și dezvoltarea ei sub regimul socialist. Totodată, s-au alocat fonduri importante pentru angajarea de noi propagandiști la Chișinău, modernizarea tipografiilor din republică și construirea unei clădiri mari destinate educației politice. Nu în ultimul rând, regimul a introdus măsuri de cenzură, limitând accesul populației la ziarele și revistele sosite din România, încercând în același timp să influențeze opinia publică din București prin propagandă proprie. Trebuia informată „corect” și opinia publică din România.²³

²¹ Elena Negru și Gheorghe Negru, „Cursul deosebit al României” și supărarea Moscovei, vol. 1, 24.

²² Valentin Burlacu, „Mobilizarea istoricilor moldoveni în activitatea ideologică și campaniile politico-propagandistice ale Partidului Comunist”, 3; Gheorghe Negru, „Crearea conceptului «națiunii burgheze» și «socialiste» moldovenești în istoriografia sovietică”, *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1–2 (1998): 73.

²³ Gheorghe E. Cojocaru, *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldoveneas-*

În anul 1968, relațiile dintre România și Uniunea Sovietică au devenit extrem de tensionate. Acest lucru s-a datorat faptului că autoritățile de la București au refuzat să participe la invadarea Cehoslovaciei și au condamnat public acțiunea militară sovietică. Discursul ferm al lui Nicolae Ceaușescu din 21 august 1968 a marcat începutul unei politici externe mai independente față de Moscova. În acest nou context politic, istoricii români au primit un imbold puternic să respingă definitiv viziunea istorică anterioară, impusă de Mihail Roller, care subordona istoria națională intereselor sovietice. Ca urmare directă a acestei schimbări, revista *Anale de Istorie* (publicație oficială a Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR) a publicat, în același an, articolul „Înfăptuirea unității naționale – deziderat fundamental al luptei poporului român”, semnat de Mircea Mușat. Studiul a reprezentat o premieră pentru istoriografia din Republica Socialistă România, fiind prima lucrare oficială în care se vorbea explicit despre unirea Basarabiei cu România.²⁴

În această perioadă, Uniunea Sovietică a intensificat propaganda împotriva României, lansând o campanie amplă de combatere a influenței românești în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). În acest efort au fost implicate toate instituțiile sovietice din sferele propagandei, culturii și științei. Istoricii și cercetătorii de la institutele academice din Chișinău și Moscova au fost mobilizați să combată așa-numitele „falsificări” ale istoriei oficiale prin editarea unor studii cu un pronunțat caracter antiromânesc.

Drept urmare, în anii 1969–1970, la Chișinău au fost tipărite două lucrări, în limbile rusă și română, care criticau dur activitatea și deciziile Sfatului Țării — organismul reprezentativ al Basarabiei. În plus, deputații care votaseră pentru unirea cu România erau descriși în termeni extrem de denigratori. Cele două volume apărute în acest context au fost:

- Predatel'skaia rol' „Sfatul Țării” (traducere în română: *Rolul trădător al Sfatului Țării*);
- *Triumful adevărului istoric. Anii 1918 și 1940 în destinul poporului moldovenesc*.²⁵ Prin aceste lucrări, regimul sovietic a transformat istoria într-un instrument de propagandă, scopul final fiind educarea populației din RSSM în spirit antiromânesc și legitimarea controlului Moscovei asupra regiunii.

Un alt exemplu clar de implicare a politicianului în scrierea istoriei este hotărârea CC al PCUS din 5 noiembrie 1970, „Cu privire la măsurile de ameliorare a

---

că (1968–1979): *Studii și documente* (Iași: Tipo Moldova, 2011), <https://www.ziaristionline.ro/2011/09/27/exclusiv-confruntarea-sovieto-romana-pe-frontul-ideologic-din-rss-moldoveneasca-1968-1979-studiul-integral-al-profesorului-cojocar/> (accesat la 28 iunie 2026).

²⁴ Constantin, *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice*, 167.

²⁵ Elena Negru, „Disputa istoriografică sovieto-română privind unirea Basarabiei cu România”, în *Problema Basarabiei în relațiile româno-sovietice, 1918–2018*, coord. Florin-Răzvan Mihai și Vasile Buga (București: Litera, 2020), 217; D. I. Antoniuk, S. Ia. Afteniuk, A. S. Esaulenko și M. B. Itkis, *Predatel'skaia rol' «Sfatul Țării»* (Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969); S. K. Brîseakin și M. K. Sitnik, *Triumful adevărului istoric: Anii 1918 și 1940 în destinul poporului moldovenesc* (Chișinău: Cartea Moldovenească, 1970).

muncii ideologice în rândul populației RSS Moldovenești și a regiunii Cernăuți din RSSU”. Prin acest document, Moscova a ordonat Academiei de Științe a URSS, Institutului de Marxism-Leninism și redacțiilor unor reviste importante de specialitate — precum „*Probleme de istorie*”, „*Istoria nouă și modernă*”, „*Probleme de istorie ale PCUS*” și „*Viața internațională*” — să publice mai multe studii istorice comandate. Aceste articole trebuiau să prezinte rolul Cominternului în mișcarea muncitorească și să analizeze relațiile ruso-române și sovieto-române din perspectiva oficială a Moscovei. De asemenea, autorii aveau sarcina de a critica politica liderilor României din perioada interbelică și de a combate argumentele istoricilor de la București, pe care sovieticii îi acuzau că distorsionează trecutul.²⁶

Într-o notă informativă din 3 august 1973, intitulată „*Cu privire la unele neajunsuri și omisiuni în Micul Dicționar Enciclopedic*”, lucrare apărută în 1972 la Editura Enciclopedică, Petru Lucinschi, în calitate de secretar pentru ideologie al Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, a adus critici aspre autorilor dicționarului. Oficialul sovietic susținea că lucrarea prezenta, într-un mod „tendențios”, unirea Basarabiei cu România. Principalul reproș adus autorilor de la București era că au omis perspectiva istoriografiei sovietice oficiale, potrivit căreia votul din Sfatul Țării ar fi fost realizat sub presiunea armatei române, pe fondul unui șantaj politic și al unor falsificări.²⁷

La începutul anilor 1970, conducerea de la Moscova, deși nemulțumită de noile orientări din istoriografia română, a evitat o confruntare diplomatică deschisă. În schimb, a mandatat instituțiile academice din URSS și RSSM să combată tezele istoricilor de la București, pe care le considera „falsificate”. Totuși, pe măsură ce România își consolida autonomia politică și publica lucrări care contraziceau direct versiunea oficială sovietică, diplomația de la Moscova a decis să intervină direct. Această reacție, marcată de o vizibilă nervozitate, urmarea să exercite presiuni politice asupra liderilor Republicii Socialiste România (RSR), sub pretextul că studiile respective subminau relațiile bilaterale de „prietenie”.

Un moment de vârf al acestor presiuni a avut loc la 11 octombrie 1974, când N. N. Rodionov, adjunctul ministrului afacerilor externe al URSS, a purtat o discuție tensionată cu ambasadorul RSR la Moscova pe tema interpretărilor românești privind Basarabia și Bucovina de Nord. La finalul întrevederii, diplomatul sovietic i-a înmănat ambasadorului un document de tip *pro memoria*.²⁸ Doar câteva zile mai târziu, la 15 octombrie 1974, secretarul general Nicolae Ceaușescu a prezentat conținutul acestei comunicări în fața membrilor Comitetului Politic Executiv (CPEX). Cu această ocazie, el a criticat dur poziția ambasadorului român la Moscova, Gheorghe Badrus, considerând că acceptarea documentului scris, fără o replică imediată, a fost o eroare gravă. În acest text se reproșa faptul că în România apăruseră recent numeroase materiale care, contrar poziției Moscovei, justificau

²⁶ Burlacu, „Mobilizarea istoricilor moldoveni”, 3; Gheorghe Negru, „Crearea conceptului «națiunii burgheze» și «socialiste» moldovenești în istoriografia sovietică”, 419.

²⁷ Elena Negru și Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit al României*” și supărarea Moscovei, vol. 1, 583.

²⁸ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond URSS-RSR, 220/1974, dosar 5222, f. 10.

anexarea, din 1918, a Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către România regală. Oficialul sovietic critică prezentarea acestor evenimente ca fiind rezultatul luptei maselor populare românești. În documentul sovietic erau nominalizate mai multe publicații din RSR, printre care: broșura lui V. Curticăpeanu, *Formarea națiunii române și a statului național unitar român*, publicată în mai 1974 de Editura Politică; *Micul dicționar enciclopedic*, apărut la București în anul 1972; lucrările *România și România și istoria ei*, editate în 1974 de Editura Enciclopedică. Totodată, documentul contestă argumentele invocate de istoricii români, care se bazau pe deciziile Sfatului Țării și ale Congresului General al Bucovinei. În viziunea autorităților de la Moscova, aceste organisme nu erau legitime, fiind etichetate drept instituții „contrarevoluționare”, „burghezo-moșierești” și „naționaliste”. Partea sovietică susținea că guvernul regal de la București s-a folosit de hotărârile acestor entități doar pentru a masca și a justifica, din punct de vedere juridic, ceea ce URSS considera a fi o anexare ilegală a Basarabiei și a Bucovinei de Nord.²⁹

Pentru a contracara poziția Kremlinului, liderul de la București a solicitat respingerea oficială a documentului sovietic printr-un răspuns diplomatic ferm, dar politic. Din perspectiva sa, tezele Moscovei constituiau o deformare a realității, fapt pentru care Ceaușescu a delimitat clar planul relațiilor politice actuale de cel al cercetării științifice. El a subliniat că, deși România nu formula pretenții teritoriale față de URSS, istoricii români nu puteau prelua linia oficială sovietică. În opinia liderului PCR, validarea punctului de vedere sovietic ar fi însemnat legitimarea politicii coloniale a Imperiului Țarist și a tratatului din 1812 cu Imperiul Otoman. La finalul ședinței, Ceaușescu a reafirmat valabilitatea actului din 1918, susținând că Sfatul Țării a oferit populației basarabene singurul moment de exprimare liberă a voinței politice, o decizie sprijinită de comunitățile locale și atestată de numeroase documente din epocă.³⁰

Această dispută la nivel diplomatic reflectă o preocupare mai largă a autorităților de la Moscova, care au transformat controlul asupra cercetării istorice și al contactelor bilaterale într-o prioritate politică. Pe măsură ce România își accentua distanțarea ideologică față de Kremlin în legătură cu problema Basarabiei, monitorizarea cetățenilor români care călătoreau la Chișinău devenise mai strictă. Această sarcină revenea „Direcției pentru Turism Străin” din cadrul Consiliului de Miniștri al URSS. Instituția avea directiva „să folosească mai pe larg legăturile turistice dintre RSR și URSS, precum și călătoriile cetățenilor români cu vize individuale în RSS Moldovenească și în alte republici ale țării pentru a informa opinia publică despre politica internă și externă a PCUS și a Guvernului sovietic precum și pentru a o familiariza cu realizările poporului moldovenesc în construcția comunistă”. Direcției i se mai cerea „să intensifice propaganda în

²⁹ Elena Negru, „Disputa istoriografică sovieto-română privind unirea Basarabiei cu România”, 218.

³⁰ Arhivele Naționale ale României (ANR), fond CC al PCR, Secția Cămară, dosar 111/1974, f. 63; Vasile Buga, *Pe muchie de cuțit: Relațiile româno-sovietice, 1965–1989* (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013), 347.

rândul cetățenilor care sosesc din străinătate, precum și al turiștilor care pleacă în străinătate”, să intensifice „editarea în limbi străine a broșurilor, pliantelor despre dezvoltarea economiei, științei și culturii RSS Moldovenești pentru difuzarea în țări străine”. Aceștia trebuiau să vadă între Nistru și Prut o populație trăind în spiritul patriotismului moldovenesc, al internaționalismului proletar și al prieteniei dintre popoare.³¹ Orice acțiune de instigare a populației republicii sovietice trebuia contracaraată aspru.

Dincolo de funcția de propagandă oficială, structurile de control de la Chișinău, sub coordonarea prim-secretarului Ivan Bodiul, manifestau o vigilență sporită față de riscul ca interacțiunile directe să influențeze ideologic populația locală. Conducerea de partid acuză frecvent turiștii români că „răspândeau tratări neobiective și tendențioase”. În consecință, serviciile de securitate sovietice strângeau sistematic note informative și liste de întrebări adresate ghizilor, pentru a preveni orice pierdere a controlului asupra spațiului public. Documentele de arhivă din 1967 atestă atenția acordată chiar și impresiilor aparent inofensive; de exemplu, o turistă româncă, Iuliana Ciupulic, remarcă simplu că arhitectura și atmosfera Chișinăului se schimbaseră radical față de perioada interbelică, când vizitase ultima dată orașul.³²

Această monitorizare internă strictă era dublată de o dispută tot mai deschisă în spațiul academic internațional. La congresele și reuniunile științifice din epocă, specialiștii din România au început să abordeze public problema Basarabiei, denunțând politicile promovate de imperiile țarist și sovietic în regiune.

În paralel cu presiunile diplomatice exercitate de Moscova, conducerea politică de la Chișinău a inițiat o amplă campanie ideologică menită să combată influența românească. La 27 iunie 1975, Ivan Bodiul, prim-secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova (PCM), a trimis Comitetului Central al PCUS un *memoriu detaliat despre faptele de falsificare a evenimentelor istorice în Republica Socialistă România și despre măsurile privind preîntâmpinirea consecințelor lor negative în Moldova*. În acest document de analiză, liderul de la Chișinău avertiza Moscova cu privire la pericolele pe care le reprezenta noua linie istoriografică din RSR. Bodiul sublinia că lucrările publicate la București reinterpretau în mod problematic aspecte fundamentale legate de constituirea națiunii și a statului român, de evoluția relațiilor ruso-române și, în special, de istoria spațiului dintre Prut și Nistru.

Pentru a demonstra că autoritățile din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) acționau ferm, I. Bodiul a raportat că, în ultimii cinci ani, editurile din republică au lansat pe piață peste 80 de titluri cu conținut polemic.

³¹ Aliona Grati, „Dominantele imagologice ale Chișinăului din perioada sovietică”, în *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Chișinău, 27–28 septembrie 2022, 243; Elena Negru și Gheorghe Negru, „Cursul deosebit al României” și supărarea Moscovei, vol. 1, 27.

³² Grati, „Dominantele imagologice ale Chișinăului din perioada sovietică”, 243; Elena Negru și Gheorghe Negru, „Cursul deosebit al României” și supărarea Moscovei, vol. 1, 574.

Aceste volume aveau scopul explicit de a-i critica pe autorii români contemporani care erau acuzați de falsificarea trecutului. Conform argumentației lui Bodiul, lucrările cercetătorilor din RSSM urmăreau să demaște obiectivele anexioniste ale fostelor regimuri de la București și să demonstreze că poporul moldovenesc își găsisse împlinirea statală și socială exclusiv în cadrul mării familii a popoarelor sovietice. Istoricii de la Chișinău respingeau ideea că mișcările revoluționare din regiune ar fi avut o orientare proromână, continuând să descrie Sfatul Țării drept o structură contrarevoluționară aflată în slujba intereselor burghezo-moșieresti.³³

Această ofensivă editorială s-a intensificat în a doua jumătate a anului 1975, când principalele reviste sovietice de specialitate din Moscova și Chișinău au publicat o serie de articole coordonate. Textul acestor materiale se concentra pe demontarea legitimității politice și juridice a votului din 27 martie 1918.³⁴ Intrarea armatei române în Basarabia, petrecută la începutul lunii ianuarie 1918, era descrisă în mod constant drept o intervenție militară ostilă îndreptată împotriva statului sovietic. Unul dintre ideologii principale ale acestei campanii, S. I. Afteniuk, membru corespondent al Academiei de Științe a RSSM, a susținut în scrierile sale că votul pentru unire fusese obținut prin șantaj, corupție și măsuri demagogice, fără a avea la bază liberul consimțământ al deputaților.³⁵

În pofida presiunilor sovietice, istoriografia română a continuat să reflecte adevărul istoric. Un exemplu elocvent îl reprezintă ediția din 1975 a lucrării lui Constantin C. Giurescu, „*Formarea statului național unitar român*”. Spre deosebire de versiunea din 1971, noul volum a integrat Unirea Basarabiei (27 martie 1918, votată de Sfatul Țării cu 86 de voturi pentru) și a Bucovinei, definind cronologic cele trei etape ale întregirii naționale. De asemenea, Giurescu a introdus o notă de subsol crucială privind ultimatumul de la Moscova din 26 iunie 1940, explicând astfel cu rigoare contextul geopolitic al anexării forțate a Basarabiei și Bucovinei de Nord de către URSS.³⁶

Între anii 1976 și 1979, relațiile dintre Uniunea Sovietică și Republica Socialistă România au fost marcate de tensiuni majore. Conducerea de la Moscova a inițiat acțiuni coordonate pentru a determina Partidul Comunist Român să recunoască oficial existența unei „națiuni moldovenești” distincte de cea română. Deoarece Bucureștiul a refuzat să accepte această viziune, disputa s-a mutat pe terenul cercetării istoriografice, devenind un instrument de contestare a legitimității politice și teritoriale a celor două state.

Această polemică academică și politică s-a intensificat vizibil în cursul anului 1978, fiind alimentată direct de rapoartele trimise din Chișinău. Ivan Bodiul, prim-secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, a semnalat

³³ Elena Negru și Gheorghe Negru, „*Cursul deosebit al României și supărarea Moscovei*”, vol. 1, 13.

³⁴ V. N. Vinogradov, „Intervensiia 1918 goda v Bessarabii – zveno mezhdunarodnogo zagovora protiv sovetskoi Rossii”, *Voprosy istorii*, nr. 3 (1975).

³⁵ S. I. Afteniuk, „Bor’ba za vlast’ v Bessarabii”, *Istoriia SSSR*, nr. 4 (1975): 30.

³⁶ Ion Zainea, *Istoriografia română și cenzura comunistă* (Oradea: Editura Universității din Oradea, 2010), 30.

Moscovei, prin notele informative din aprilie, mai și iulie 1978, amplificarea discursului naționalist în RSR. Liderul de la Chișinău susținea că poziția istoriografiei românești, care promova ideea unității naționale și legitimitatea unirii Basarabiei cu România, contravenea direct intereselor sovietice.

La sfârșitul lunii mai 1976, K. F. Katușev, secretar al Comitetului Central al PCUS, a efectuat o vizită oficială în România, fiind primit de Nicolae Ceaușescu la reședința de la Snagov. Pe lângă pregătirea Conferinței partidelor comuniste de la Berlin, agenda întâlnirii a cuprins o serie de aspecte stringente ale relațiilor bilaterale, inclusiv problema sensibilă a frontierei comune și viziunile istorice divergente asupra acesteia.

Pentru a risipi suspiciunile conducerii de la Moscova, Nicolae Ceaușescu a afirmat clar că RSR nu avea nicio pretenție teritorială față de statele vecine. Pentru a oferi garanții suplimentare, liderul de la București i-a citit oficialului sovietic un fragment din proiectul discursului pe care urma să îl susțină în iunie 1976, la Congresul Culturii și Educației Socialiste, în care se preciza explicit că România nu avea dispute teritoriale cu Uniunea Sovietică.³⁷

În perioada 1–2 august 1976, Nicolae Ceaușescu a efectuat o vizită în RSS Moldovenească, prima și, de altfel, singura³⁸ a vreunui lider din România, în perioada regimului totalitar socialist. Autorul Grigore Eremei, în lucrarea *Fața nevăzută a puterii*, afirmă că Ceaușescu s-a interesat de situația economică, socială și culturală din RSSM și a avut o întâlnire cu membrii Biroului CC al PCM, care au avut o atitudine destul de rece față de N. Ceaușescu, vizita fiind una destul de modestă. Deși cunoștea limba rusă, liderul comunist român a vorbit în limba română. La rândul său, Ivan Bodiul, prim-secretar al CC al PCM, s-a străduit să apere mitul unei „limbi moldovenești” independente, fiind însoțit, în timpul întrevederii cu N. Ceaușescu, de un interpret. La final, Ceaușescu a mulțumit pentru „primirea prietenească” rezervată și s-a declarat de acord cu dezvoltarea schimburilor de experiență, apreciind că, din punctul de vedere al conducerii române, „nu există niciun fel de limite sau rezerve”.³⁹

Prin vizita sa, Ceaușescu a ținut să transmită un mesaj politic liderilor sovietici locali, precum și celor de la Moscova, și anume că România nu a uitat Basarabia și pe românii din stânga Prutului.

Tensiunile acumulate au fost reluate în cadrul dialogului la nivel înalt din vara anului 1978. Pe 7 august 1978, Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev s-au întâlnit

³⁷ Vasile Buga, „Problema Basarabiei în relațiile politice româno-sovietice (1965–1989)”, în *Problema Basarabiei în relațiile româno-sovietice, 1918–2018*, coord. Florin-Răzvan Mihai și Vasile Buga (București: Litera, 2020), 231–232; Ștefan Andrei, „Explicația unei declarații explozive a lui Nicolae Ceaușescu la Congresul Educației Politice și al Educației Socialiste (2–4 iunie 1976)”, *Flacăra lui Adrian Păunescu*, nr. 7, 13 octombrie 2011.

³⁸ Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost invitat să viziteze Chișinăul în timp ce se îndruma spre Moscova. Fostul lider comunist a refuzat însă această invitație. El a vrut să evite orice neînțelegeri sau speculații legate de un eventual interes al României față de Moldova sovietică, preferând ca discuțiile să se poarte doar la nivel central, direct cu conducerea URSS.

³⁹ ANR, fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 108/1976, f. 70.

în Crimeea, având din nou pe agendă problema Basarabiei. Liderul sovietic a atras atenția asupra publicării în România a unor materiale care puteau afecta relațiile bilaterale și alimenta un sentiment de ostilitate față de URSS, făcând referire directă la chestiunea basarabeană. În replică, Ceaușescu a negat existența unor astfel de lucrări în RSR și a susținut că, dimpotrivă, în presa sovietică apăreau inutil foarte multe articole pe această temă. El a subliniat importanța stopării definitive a acestor dispute, respectând înțelegerile anterioare. În final, cei doi șefi de stat au convenit să organizeze o întâlnire mai amplă între delegațiile celor două partide, pentru a discuta relațiile bilaterale și problemele internaționale.⁴⁰

Această întrevvedere era considerată necesară la Moscova și din cauza rapoartelor trimise constant de conducerea de la Chișinău. La 20 august 1978, prim-secretarul Ivan Bodiul informa Comitetul Central al PCUS că acțiunile părții române erau, de fapt, provocări. În opinia sa, declarațiile anterioare ale lui Ceaușescu și vizita sa în RSS Moldovenească aveau ca scop ascuns stimularea sentimentelor proromânești în rândul populației locale și răspândirea ideii că teritoriul dintre Prut și Nistru aparține, din punct de vedere etnic și istoric, României.⁴¹

În anii următori acestei întâlniri, neînțelegerile teritoriale de fond au provocat o reacție din partea Moscovei, care a apelat la instituții de cercetare pentru a-și susține poziția. Astfel, în anul 1978, editurile oficiale din URSS au publicat volumul colectiv *„Victoria puterii sovietice în Moldova”*, semnat de istorici din Chișinău și din Moscova. Lucrarea atacă legitimitatea Sfatului Țării și a deciziilor din 1918.⁴² Conform rapoartelor ambasadorului român la Moscova, Gheorghe Badrus, această ofensivă editorială trăda îngrijorarea istoriografiei sovietice față de faptul că studiile românești și occidentale demontau pilonii propagandei oficiale, respectiv existența unei națiuni și a unei statalități moldovenești separate de cea română. Acest război ideologic a continuat și în 1979, prin publicarea unor recenzii agresive și prin repunerea în circulație a unor broșuri mai vechi.

La data de 4 august 1980, cu ocazia penultimei întrevvederi organizate în Crimeea, Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev au readus în discuție, deși într-o formă mult mai temperată, problemele legate de istoria comună. În analiza relațiilor bilaterale, liderul sovietic a subliniat importanța intensificării contactelor interumane pentru dezvoltarea spiritului internaționalist, considerându-le o soluție eficientă pentru depășirea neînțelegerilor. Brejnev a recunoscut existența unor complicații artificiale, localizate cu precădere în domeniul cercetării istorice.⁴³

Această atitudine mai prudentă a fost determinată de apropierea unui eveniment științific major. În perspectiva deschiderii, la București, între 10 și 17 august, a celui de-al XV-lea Congres mondial de istorie, oficialul sovietic a menționat că va aștepta rezultatele acestui forum științific. Pentru a-i liniști

⁴⁰ Buga, „Problema Basarabiei în relațiile politice româno-sovietice”, 239.

⁴¹ Cojocaru, *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească*, 685

⁴² AMAE, fond 220/1979, URSS–RSR, dosar 2231, f. 26

⁴³ ANR, fond CC al PCR, Secția Relații Externe, dosar 127/1980, f. 9.

îngrijorările omologului său, Nicolae Ceaușescu l-a asigurat că istoricii români se vor concentra pe aspectele pozitive ale trecutului, exprimându-și speranța că delegația sovietică va adopta o atitudine similară. Sursele de arhivă demonstrează că, prin eforturi comune, s-a reușit evitarea polemicilor deschise în timpul congresului. Totuși, ulterior, în revistele de specialitate din URSS au apărut critici la adresa referatelor prezentate de cercetătorii din RSR, însă acestea vizau alte teme, nu chestiunea Basarabiei.

Această tendință de a evita subiectele sensibile s-a menținut și în anul următor. În cele din urmă, în cadrul ultimei întâlniri din Crimeea dintre Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev, care a avut loc la 31 iulie 1981, discuțiile nu s-au mai axat deloc pe disputele istoriografice referitoare la frontiere sau la Basarabia, ci s-au concentrat exclusiv pe consolidarea colaborării economice dintre cele două state.⁴⁴

După decesul lui Leonid Brejnev, survenit la 10 noiembrie 1982, controversale de natură istorică nu au mai fost abordate în cadrul dialogului direct cu succesorii săi, Iuri Andropov și Constantin Cernenko. Deși în ambele state au continuat să fie publicate studii pe aceste teme, interpretările oferite de specialiști au respectat, în linii mari, ultimele înțelegeri stabilite la nivel înalt.

Această tendință s-a menținut și după luna martie 1985, odată cu alegerea lui Mihail Gorbaciov în funcția de secretar general al CC al PCUS. În discuțiile bilaterale româno-sovietice, disputele istoriografice au fost înlocuite de teme de actualitate politică și economică, axate pe gestionarea crizelor interne și pe problemele internaționale. Cu toate acestea, la nivel academic în URSS — și în mod special în RSS Moldovenească — au continuat să apară lucrări, studii și articole de specialitate care abordau trecutul comun și chestiunea Basarabiei în vechea manieră dogmatică. Această producție editorială a ignorat compromisurile și înțelegerile de principiu stabilite anterior în cadrul întâlnirilor dintre Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev.⁴⁵

Studiul privind problema RSS Moldovenești în contextul relațiilor sovieto-române (1964–1982) evidențiază, în primul rând, transformarea cercetării istorice într-un instrument de legitimare politică și teritorială. Pentru București, distanțarea de directivele Kremlinului a însemnat recuperarea adevărului istoric privind caracterul românesc al Basarabiei. Publicarea manuscriselor lui Karl Marx în 1964 și reevaluarea unirii din 1918 i-au oferit regimului Ceaușescu un argument ideologic solid pentru afirmarea autonomiei naționale. În replică, pentru a-și apăra granițele stabilite după război, URSS a impus dogmatic mitul existenței unei națiuni și a unei limbi moldovenești complet separate de națiunea și limba română, apelând la directive academice pentru a-și susține propaganda.

Pe de altă parte, autoritățile locale de la Chișinău au influențat direct evoluția disputei, manifestând o vigilență defensivă extremă în legătură cu problema RSS Moldovenești. Din cauza interesului crescut al populației pentru produsele

⁴⁴ Buga, „Problema Basarabiei în relațiile politice româno-sovietice”, 245; ANR, fond CC al PCR, Secția Cămară, dosar 63/1981, f. 6–7, 38.

⁴⁵ Buga, „Problema Basarabiei în relațiile politice româno-sovietice”, 245.

culturale din România și pentru contactele directe cu străinii, aparatul de partid, condus de Ivan Bodiul, și serviciile de securitate au aplicat măsuri stricte de cenzură și de monitorizare a turiștilor români. Acest control riguros avea scopul de a bloca orice influență identitară de peste Prut și de a preveni apariția unor sentimente proromâne în rândul populației locale.

În ciuda acestor tensiuni profunde, relațiile sovieto-române din perioada 1964–1982 au fost ghidate la nivel înalt de un pragmatism politic puternic. Deși confruntările de la întâlnirile directe dintre Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev au fost intense, cei doi lideri au știut să tempereze polemicile istoriografice atunci când interesele strategice sau economice comune le impuneau. Acest echilibru controlat a permis ca, la începutul anilor '80, dialogul oficial să evite disputele legate de trecut și să se concentreze treptat pe cooperarea economică actuală dintre cele două state.

Rezumat

Articolul analizează evoluția relațiilor sovieto-române între 1964 și 1982, axându-se pe disputa ideologică și istoriografică privind problema RSS Moldovenești și pe definirea identității naționale. După Declarația din aprilie 1964, România socialistă a promovat o politică de autonomie în blocul estic, valorificând contextul destalinizării și al slăbirii controlului Moscovei. Această desovietizare culturală s-a manifestat prin recuperarea trecutului istoric al Basarabiei, inițiată simbolic prin publicarea lucrărilor lui Karl Marx și continuată de istorici precum Mircea Mușat și Constantin C. Giurescu, care au reafirmat legitimitatea unirii din 1918.

În replică, liderul de la Chișinău, Ivan Bodiul, sprijinit de Moscova, a declanșat un contraatac propagandistic riguros. S-a impus controlul strict asupra turismului și al mass-mediei, iar existența unei „națiuni și limbi moldovenești” artificiale a fost teoretizată pentru a justifica anexările sovietice. Deși întâlnirile la vârf dintre Nicolae Ceaușescu și Leonid Brejnev au consemnat dispute intense, interesele diplomatice internaționale și rațiunile economice au temperat treptat polemicile la începutul anilor '80 ai secolului al XX-lea.

Cuvinte-cheie: RSS Moldovenească, URSS, relațiile sovieto-române, Basarabia, propagandă ideologică

Corina SAVIȚCHI

“Ion Creangă” State Pedagogical University of Chișinău

E-mail: savițchi.corina@upsc.md

ORCID: 0000-0002-7232-4878